9

Συλλογικές Αντιστάσεις στη Μεγαλούπολη του Σάο Πάουλο[1]

Κρίτων Ηλιόπουλος
Βιολόγος, Μεταφραστής
e-mail: kriton_iliopoulos@ yahoo.gr
blog: http://bundamundo.blogspot.gr/

Το άρθρο περιγράφει συνοπτικά τη συζήτηση γύρω από τα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα των πόλεων στη Βραζιλία, την εξέλιξή τους και τις προοπτικές τους. Εξετάζει τα ερωτήματα σχετικά με την κρίση των συλλογικών αντιστάσεων, το αν μπορούν να διαμορφώσουν μια συλλογική και γενικευμένη απάντηση αντίθετη με τις υπάρχουσες πολιτικές επιλογές, αν καταλήγουν μηχανισμοί διαχείρισης της εξουσίας και ιμάντες μεταβίβασης κυβερνητικών επιλογών, αν συνεισφέρουν σε δίκαιη λύση προβλημάτων που απασχολούν την πλειοψηφία. Ο σκοπός του άρθρου δεν είναι ερμηνευτικός αλλά περιγραφικός, δεν έχει στόχο να δώσει ορισμό για το τι είναι και τι δεν είναι ένα κίνημα, ούτε σχετικά με την κρίση ή την εξάπλωση του φαινομένου. Θεωρούμε ότι οι μεγαλουπόλεις, όπως της Βραζιλίας, δημιουργούν πολλαπλούς διαχωρισμούς κοινωνικών ομάδων και συμφερόντων και συνεπώς παρατηρούμε «οργανωμένες συλλογικές αντιστάσεις» στις πολιτικές επιλογές της εξουσίας, που υπάρχουν πάντα ανεξάρτητα από την όποια αξιολόγησή τους.

Συγκεκριμένα, μελετάμε την πόλη του Σάο Πάουλο, μια πόλη με τεράστια κοινωνική ανισότητα, με μεγάλες μάζες αποκλεισμένων, με πληθυσμούς που στερούνται βασικά μέσα διαβίωσης, όπου υπάρχουν κινήματα που οργανώνονται με βάση οικονομικές ανάγκες και διεκδικήσεις, αλλά επίσης οργανωμένες συλλογικές αντιστάσεις γύρω από πολιτισμικές ανάγκες και διαμόρφωση αξιών. Προσπαθούμε να παρουσιάσουμε τις ποικίλες οργανωμένες συλλογικές αντιστάσεις όπως αυτές με άξονα το ζήτημα της Στέγης ή γενικότερα το αίτημα της «αστικής μεταρρύθμισης» όπως το θέτουν (Οργανώσεις Αστέγων, καταλήψεις), τη δραστηριότητα και τον προβληματισμό γύρω από τις Συγκοινωνίες (Κίνημα για την Ελεύθερη Μετακίνηση), τη Διαχείριση των Σκουπιδιών και την Ανακύκλωση (Οργανώσεις και Συνεταιρισμοί Συλλεκτών Ανακυκλώσιμων Σκουπιδιών), τις αντιστάσεις στην κρατική τρομοκρατία, αυθαιρεσία και καταστολή με την «ποινικοποίηση της φτώχειας». Επίσης προσεγγίζουμε αυτό που θα ονομάζαμε κατηγορία των «πολιτισμικών» αντιστάσεων που έχουν να κάνουν με τον τρόπο ζωής, την κατανάλωση, τη διασκέδαση, την τέχνη και την ιδεολογία (Ομάδες Hip-Hop, ομάδες καλλιτεχνικής έκφρασης και κουλτούρας στην περιφέρεια, και τη λογοτεχνία της «φαβέλας», τα κοινοτικά ραδιόφωνα). Η έρευνα έγινε με υλικά και συνεντεύξεις εκπροσώπων των οργανώσεων.

ΛΙΓΗ ΙΣΤΟΡΙΑ…

Οι βαθιές αντιθέσεις που αναδύονται στο αστικό τοπίο της Λατινικής Αμερικής γεννούν τις οργανωμένες πιέσεις των χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων προς το Κράτος που, από την πλευρά του, οργανώνει την ανάπτυξη στην παραγωγή οικονομικών κερδών. Ωστόσο, οι αντιθέσεις, οι ελλείψεις, η κοινωνική ανισότητα δεν αρκούν για να εξηγήσουν τη χρονικά προσδιορισμένη εμφάνιση οργανωμένων συλλογικών δράσεων και ομάδων που διεκδικούν ή αντιστέκονται. Επιδρά η γενικότερη πολιτική κατάσταση και ο συσχετισμός δυνάμεων, καθώς και πρωτοβουλίες ήδη οργανωμένων ομάδων, ατόμων ή οργανώσεων όπως κόμματα, συνδικάτα, εκκλησία.

Αυτό που ονομάστηκε «λαϊκά κινήματα» στη Βραζιλία εμφανίζονται τη δεκαετία του ’70, όταν οι συνθήκες ζωής χειροτερεύουν αισθητά στις πόλεις με την πολιτική των δικτατοριών και τη βιομηχανική κρίση, όταν οι παραδοσιακές οργανώσεις των «από κάτω», όπως πχ τα συνδικάτα, δεν μπορούν να εκφράσουν τις διεκδικήσεις.

Τα συνδικάτα είτε δεν υπάρχουν είτε αδυνατούν να οργανώσουν τις διεκδικήσεις για στέγη, υγεία, μεταφορές, και άλλες που αφορούν βασικές ανάγκες της εργατικής τάξης των πόλεων. Επίσης τα πολιτικά κόμματα είτε δεν υπάρχουν είτε κι αυτά αδυνατούν να δώσουν φωνή σ' όσους δεν ακούγονται πουθενά.

Διαμορφώνονται οργανώσεις στη βάση συγκεκριμένων αναγκών και διεκδικήσεων, για τη γη, κατοικία, παιδικούς σταθμούς, συγκοινωνίες, γενικώς την ανάγκη δημοσίων υπηρεσιών στους «μη οργανωμένους στην πόλη» οικισμούς, αποχέτευση, νερό κλπ. (δίκτυα συλλογικής κατανάλωσης όπως ηλεκτρισμός, νερό, κλπ.)

Ένα φαινόμενο διαφορετικό από αυτό που ονομάστηκε «νέα κινήματα» στην Ευρώπη, όπου υπάρχει η πρωτύτερη ανάπτυξης του «Κράτους-Πρόνοιας».

Τα λαϊκά κινήματα αναπτύσσονται συνήθως στην περιφέρεια των πόλεων (νέες συνοικίες, εργατικές, κλπ) αλλά και στο κέντρο με την υποβάθμισή του και τα παιχνίδια της κατασκευαστικής κερδοσκοπίας. (υποβάθμιση λόγω απομάκρυνσης του εμπορικού-χρηματιστηριακού κέντρου, το κέντρο γίνεται τόπος κατοικίας φτωχών, προσπάθεια «καθαρισμού»).

Η στρατιωτική δικτατορία στη Βραζιλία, το 1964, διέκοψε τη διαδικασία εκσυγχρονισμού του υπερ-συγκεντρωμένου ελιτίστικου καπιταλισμού της Βραζιλίας. Η ανάπτυξη θα εξακολουθήσει να γίνεται με αυταρχική συγκεντρωτική δομή χωρίς καμία αναδιανομή του πλούτου και χωρίς μείωση της τεράστιας ιστορικής ανισότητας. Ταυτόχρονα, η κρατική βία αγγίζει πλέον και τα μεσαία στρώματα. Τα συνδικάτα ή είναι συνεργαζόμενα ή εκτός νόμου. Το ίδιο και τα πολιτικά κόμματα. Όταν η καταστολή αγγίζει στρώματα μεσαίας τάξης και διανοουμένων εμφανίζονται ισχυρά ένοπλα κινήματα αντίστασης τα οποία θα ηττηθούν οριστικά στα μέσα της δεκαετίας του '70. Από τότε και μετά, αρχίζει ένας νέος κύκλος κοινωνικών αγώνων και οργάνωσης, με νέο συνδικαλιστικό κίνημα και τα νέα λαϊκά κινήματα. Το μεν πρώτο εκφράζει τις διεκδικήσεις που προκύπτουν στις σχέσεις εργασίας, τα άλλα εκφράζουν τις ανάγκες αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης έξω από το ωράριο εργασίας.

Δημιουργούνται Οργανώσεις Γειτονιάς, σύλλογοι ενοικιαστών, ομάδες κατοίκων σε συνθήκες εξαθλίωσης (cortiços[2]), οργανώσεις εργαζόμενων μητέρων που διεκδικούν παιδικούς σταθμούς, όπως επίσης οι Εκκλησιαστικές Κοινότητες Βάσης (CEB), το Κίνημα Υπεράσπισης των κατοίκων σε Φαβέλες[3].

Ενώ κόμματα και συνδικάτα είναι τσακισμένα από τη δικτατορία, σημαντικό ρόλο

στην ανάπτυξη των κινημάτων παίζουν οι οργανώσεις της Καθολικής Εκκλησίας που σχετίζονται με το ρεύμα της Θεολογίας της Απελευθέρωσης. Πρόκειται για μία τάση Καθολικών Ιερωμένων στη Λατινική Αμερική που προωθεί συγκεκριμένες ενέργειες υπεράσπισης των κοινωνικά αδικημένων στρωμάτων. Η δράση της Εκκλησίας με τις οργανώσεις βάσεις ήταν ενταγμένη στην καθημερινή ζωή του πληθυσμού εφόσον σε κάθε γειτονιά υπήρχε εκκλησία. Η σημασία της ήταν τεράστια, όχι μόνο γιατί παρείχε ένα χώρο για τις συγκεντρώσεις, αλλά επειδή παρείχε πολιτική και πνευματική υποστήριξη των αγώνων. Η πάλη τοποθετείται σε τρεις άξονες: ιδιοκτησία, κατάλυμα, προστασία, σύμφωνα με τις θέσεις των Επισκοπικών Συνόδων. Ήδη από τη δεκαετία του 1970 με την υποστήριξη της εκκλησίας, δημιουργείται το MDF (Movimento de Defesa do Favelado), στις ανατολικές περιοχές της πόλης. Το κίνημα παίρνει διαστάσεις σε όλη την αχανή χώρα και ενόψει της Συντακτικής Συνέλευσης για το νέο Σύνταγμα επεξεργάζεται, με τη συνεισφορά των Εκκλησιαστικών Οργανώσεων, τους στόχους της πάλης για «Αστική Μεταρρύθμιση» και την «Κοινωνική λειτουργία της αστικής ατομικής ιδιοκτησίας». «Ο κοινωνικός ρόλος της αστικής ιδιοκτησίας ορίζεται από τον κοινωνικό σκοπό της, σε συνδυασμό με την κατοχύρωση του δικαιώματος όλων σε αξιοπρεπή κατοικία, ενώ αποτρέπει την καταχρηστική συγκέντρωση γης και διατήρηση άδειων ή εγκαταλειμμένων κτιρίων» (Santos, 2008).

Αργότερα, τη δεκαετία του 1990 έχουμε μία ρήξη των Λαϊκών Κινημάτων με την Εκκλησία, εξαιτίας του υπερβολικού ελέγχου που επιδιώκει να ασκεί η Εκκλησία.

Η σχέση των κινημάτων με τα πολιτικά κόμματα που εκφράζουν τα πιο ασθενή κοινωνικά στρώματα περιγράφεται περίπου όπως οι κλασσικές αναλύσεις της αριστεράς περιγράφουν τις σχέσεις κομμάτων με τα συνδικάτα. Η συζήτηση περιστρέφεται στη χρησιμοποίηση ή όχι του κινήματος για πολιτικούς στόχους, στη διαπλοκή των οργανώσεων, στο επίπεδο της πολιτικών στόχων του κινήματος. Ορισμένοι βλέπουν το μαζικό κίνημα ως πρώτο χώρο πολιτικοποίησης και δεξαμενή άντλησης αγωνιστών για την πολιτική εξουσία με οργανωτικούς δεσμούς με το κόμμα, άλλοι επιμένουν περισσότερο στην οργανωτική αυτονομία από το κόμμα και μόνο σε απλή στρατηγική σύνδεση των στόχων.

Την πρώτη περίοδο των κινημάτων, στη δεκαετία του 1980, τα κοινωνικά κινήματα ενώθηκαν οργανωτικά με τα πολιτικά κόμματα, στον αγώνα για το γκρέμισμα της δικτατορίας. Η μεγάλη απεργία των μεταλλεργατών το 1980 που άνοιξε το δρόμο

στα καινούργια συνδικάτα ήταν και η αρχή για την ίδρυση του Εργατικού Κόμματος (PT), ένα αξιοσημείωτο φαινόμενο στην ιστορία των κοινωνικών οργανώσεων, που φτιάχτηκε με την συνάθροιση οργανώσεων και προσώπων, κομμάτων, συνδικαλιστών, εκκλησιαστικών οργανώσεων βάσης, ομάδων κάθε είδους. Τα δεδομένα αλλάζουν στο Σάο Πάουλο το 1988 όταν το PT κερδίζει τις εκλογές στο δήμο. Με την ίδρυση Λαϊκών Συμβουλίων δημιουργείται μία διαπλοκή των κινηματικών οργανώσεων με την εξουσία. Για πρώτη φορά εφαρμόζεται μία κοινωνική πολιτική κατοικίας, καθιερώνεται Φόρος Ακίνητης Περιουσίας που είναι μεγάλος για κενές αστικές ιδιοκτησίες, δημιουργείται Ρυθμιστικό Σχέδιο και κατοχυρώνεται το δικαίωμα κτήσης της γης των κατοίκων περιοχών χωρίς τίτλους ιδιοκτησίας. Τα κινήματα στέγης που συνδέονται με το PT θέτουν ως βασικό στόχο την υπεράσπιση της Φαβέλας, τη μη καταστροφή της και την ένταξή της στο σχεδιασμό της πόλης, όπως π.χ το MUF (Ενοποιημένο Κίνημα κατοίκων Φαβέλας). Ωστόσο, την ίδια περίοδο παρουσιάζονται φαινόμενα πελατειακών σχέσεων, συντεχνιασμού και μετατροπή των Κινημάτων σε ιμάντες της εξουσίας. Την ίδια περίοδο αναπτύσσονται και πολλές θεωρητικές επεξεργασίες και συζήτηση.

Μιλάμε για «διαταξικά» – «πολυταξικά» ή κινήματα των «πιο χαμηλών στρωμάτων»;

Κινήματα «μεταρρυθμιστικά» ή «κινήματα ανατρεπτικά»;

Κινήματα «συνδιαχειριστές της εξουσίας», από τα πάνω, ιμάντες μεταφοράς των λύσεων που η εξουσία επιδιώκει να παρουσιάσει ως κοινωνικά αιτήματα όλων;

Γενικά τα κινήματα «συνεισφέρουν στην αλλαγή της λογικής ιδιοποίησης και χρήσης του αστικού χώρου, στην αλλαγή νόμων για τη χρήση και κατοχή του εδάφους, ή στην κατάκτηση διαφορετικών τιμολογίων των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας» (Santos, 2008).

Η οργανωτική δομή των κινημάτων επίσης αποτελεί αντικείμενο έντονου προβληματισμού. Καθώς τα άτομα που συμμετέχουν σ' ένα κίνημα διεκδίκησης στέγης μπορεί να κερδίσουν αυτό που διεκδικούν, το κίνημα διαλύεται ή παραμένουν κάποια στελέχη. Συνεπώς, είναι αναμενόμενο και αναπόφευκτο να υπάρχουν ορισμένα στελέχη των κινημάτων που παραμένουν στην ηγεσία. Σ' ένα συνδικάτο η διοίκηση μπορεί εύκολα να εναλλάσσεται και να εκλέγεται από τους ίδιος τους εργάτες. Όμως σ' ένα κίνημα αστέγων οι ηγέτες χάνουν την ιδιότητα του αστέγου όταν κατακτηθούν τα αιτήματά

τους. Αυτό δημιουργεί μια εκ των πραγμάτων ελλιπή δημοκρατική αυτοοργάνωση.

Σ' ένα κλασικό κείμενο του 1987 για τα κοινωνικά κινήματα η ανθρωπολόγος Ruth Corrêa Leite Cardoso, σύζυγος του μετέπειτα νεοφιλελεύθερου προέδρου Cardoso, (συμμετείχε στην κυβέρνησή του), περιέγραφε τα κινήματα πόλης με τα εξής χαρακτηριστικά:

1. Είναι νέα, διακριτά από τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής δράσης (κόμματα-συνδικάτα) και προτείνουν εξειδικευμένες μορφές συμμετοχής καθώς κατοχυρώνουν νέες κοινωνικές ταυτότητες.
2. Αντιστέκονται στην υπάρχουσα κυριαρχία, ειδικά σε χώρες με αυταρχικά καθεστώτα. Συνεπώς, αποτελούν μορφές πάλης αντίθετες με το Κράτος.
3. Επειδή είναι νέες και αντικρατικές, αυτές οι συλλογικές εκδηλώσεις φέρνουν στην πολιτική σκηνή μια νέα δυναμική για τη μετατροπή των δομών εξουσίας.» (Cardoso, 1987)

Καθώς ένα από τα κυριότερα ζητήματα στη δράση των κινημάτων είναι η σχέση της οργανωμένης μαζικής δράσης με το κράτος και ενώ δημιουργούνται νέες θεσμικές μορφές πολιτικής δράσης με την πτώση των δικτατοριών, η Cardoso και άλλοι καταλήγουν ότι τα νέα κινήματα πόλης κινούνται περισσότερο στην κατεύθυνση διεύρυνσης των δικαιωμάτων των πολιτών παρά στην προοπτική δομικών αλλαγών στην καπιταλιστική κοινωνία.

Από την εποχή εκείνη ως σήμερα έχει προστεθεί πολλή περισσότερη εμπειρία στα κοινωνικά κινήματα της Βραζιλίας.

Η Gohn υποστηρίζει ότι τα κινήματα συμβάλλουν στην πολιτική εκπαίδευση των λαϊκών στρωμάτων, διαμορφώνοντας μια λαϊκή ηγεμονία και έμβρυα εξουσίας που μολονότι δεν ανατρέπει τον καπιταλισμό μπορεί να αντιστρέφει τις αποφάσεις που επιβάλλει η ηγετική τάξη

Παρά τη φιλολογία περί κρίσης, ήττας, αφομοίωσης ή εξαφάνισης των κινημάτων που αναδύεται κατά καιρούς, τα λαϊκά κινήματα στην πόλη του Σάο Πάουλο είναι για δεκαετίες ισχυρά και σε ορισμένες περιόδους εμφανίζονται με δυναμικές δράσεις πολιτικής ανυπακοής (καταλήψεις κλπ). Παράλληλα, σ' όλα αυτά τα χρόνια, έχει δημιουργηθεί μία κοινωνική συνείδηση ομάδας, μία ταυτότητα, ένα συλλογικό «εμείς» σε αντιπαραβολή με τους «άλλους» που έχουν την εξουσία. Είναι χαρακτηριστική η εμφάνιση της έννοιας της «κοινότητας» (comunidade) που αποτελεί τη βάση αυτής της σχέσης.

Η ΑΣΤΙΚΗ «ΚΑΤΑΛΗΣΤΕΥΣΗ» (espoliação urbana)

Ο όρος χρησιμοποιείται από τον Lucio Kowarick και άλλους για να περιγράψει τις ιδιαίτερες συνθήκες στέρησης δικαιωμάτων, της εξαθλίωσης, περιθωριοποίησης και υποαπασχόλησης που δημιουργούνται σε πόλεις όπως το Σάο Πάουλο. Όπως εξηγεί ο Kowarick «πρόκειται για την ανυπαρξία σχεδόν υπηρεσιών συλλογικής κατανάλωσης, η οποία μαζί με την έλλειψη πρόσβασης σε γη και κατοικία, οξύνει ακόμα περισσότερο την εξαθλίωση που οφείλεται στην εκμετάλλευση της εργατικής δύναμης» (Kowarick, 2000: 114). Τα αποτελέσματα φαίνονται όχι μόνο στην αθλιότητα των τόπων διαμονής, αλλά στις ατέλειωτες ώρες που σπαταλούνται στις συλλογικές μετακινήσεις, στην έλλειψη στοιχειωδών παροχών, στην έλλειψη πρασίνου, στις εξάπλωση ασθενειών, στη μόλυνση του περιβάλλοντος, στην έλλειψη πολιτισμικών αγαθών και διασκέδασης.

Στη Βραζιλία το 85% του συνόλου ενός πληθυσμού (170 εκ.) ζει στις πόλεις.

Η αγροτική γη, υπερ-συγκεντρωμένη σε ελάχιστους ιδιοκτήτες και η βιομηχανική αγροτική παραγωγή (σόγια, ζαχαροκάλαμο, ευκάλυπτος κλπ) διώχνει συνεχώς κόσμο από την ύπαιθρο προς τις μεγαλουπόλεις. Ειδικότερα στην πολιτεία του Σάο Πάουλο το 95% του πληθυσμού ζει στις πόλεις.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ομοσπονδιακής κυβέρνησης το 2003:

- το 10% του πληθυσμού, δηλαδή 17 εκατομμύρια ζουν σε κατοικίες υπερ-φορτωμένες, δηλαδή με περισσότερα από τρία άτομα ανά δωμάτιο.
- 5,7 εκατομ των ενοικιαστών κατοικίας πληρώνουν περισσότερο από το 30% του οικογενειακού εισοδήματος για ενοίκιο.
- 6.6 εκατομ. ζουν σε 1,7 εκατομ. κατοικίες σε Φαβέλες.
- 28,5% του αστικού πληθυσμού (41,8 εκατομμύρια άνθρωποι) δεν έχουν ταυτόχρονη πρόσβαση σε νερό, αποχέτευση και περισυλλογή σκουπιδιών.

Η Μητροπολιτική Περιφέρεια της πόλης του Σάο Πάουλο έχει 20 εκατομμύρια κατοίκους.

Το Σάο Πάουλο είναι η 19η πλουσιότερη πόλη του κόσμου, με Ακαθάριστο Προϊόν ίσο ή μεγαλύτερο από πολλές χώρες του κόσμου, όπως η Αίγυπτος και το Ισραήλ.

Ταυτόχρονα περισσότεροι από το 10% ζουν σε φαβέλες, περίπου 600.000 ζουν σε cortiços και περίπου 20.000 άνθρωποι κοιμούνται στο δρόμο.

Την κατάσταση στο Σάο Πάουλο και ιδιαίτερα στο κέντρο περιγράφει εξαντλητικά μια συλλογική μελέτη που έγινε με πρωτοβουλία της οργάνωσης FCV (Forum Centro Vivo) το 2005. Στην πρωτοβουλία συμμετείχαν δεκάδες οργανώσεις για το δικαίωμα στην κατοικία, άστεγοι, κάτοικοι του δρόμου, συλλέκτες και ανακυκλωτές απορριμμάτων, πλανόδιοι μικροπωλητές κλπ[4]. Το FCV έχει ως στόχους τον αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη και για την αστική μεταρρύθμιση, την υπεράσπιση του κοινωνικού ρόλου της ιδιοκτησίας, παλεύει για μια πολιτική λαϊκής στέγης στο κέντρο της πόλης, υποστηρίζει αυτοδιαχειριζόμενες μορφές παραγωγής και εμπορίου στην κατεύθυνση της αλληλέγγυας οικονομίας, μάχεται για τη δημοκρατική χρήση του δημόσιου χώρου ενάντια στο ιδιωτικό έλεγχο δρόμων, πεζοδρομίων και πλατειών, την ελεύθερη και πλατιά πρόσβαση στο κέντρο με συλλογικά μέσα μεταφοράς σε βάρος της κυκλοφορίας ατομικών οχημάτων.

Στο Φάκελο Παραβιάσεων των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο κέντρο του Σάο Πάουλο το FCV το 2005 καταγγέλλει:

> «…σύνολο καταστάσεων που κρύβουν μία συστηματική δράση της εξουσίας, ή μιας κυβερνητικής πολιτικής, που ποινικοποιεί τις μορφές λαϊκής αντίστασης και αγνοεί την απαίτηση των πιο χαμηλών στρωμάτων για κοινωνική πολιτική, απαίτηση για κάλυψη δικαιωμάτων που το ίδιο το Σύνταγμα θεωρεί δικαιώματα όλων, είτε πλούσιων είτε φτωχών. Ή μήπως οι άστεγοι, οι συλλέκτες ανακυκλώσιμων υλικών, οι άνθρωποι που κοιμούνται στο δρόμο, τα παιδιά και οι έφηβοι χωρίς προστασία, οι πλανόδιοι εργαζόμενοι, έχουν λιγότερα δικαιώματα από την μεσαία και ανώτερη τάξη της χώρας; Πρέπει να αντιμετωπίσουμε το ζήτημα της κοινωνικής ανισότητας. Να δούμε ότι η φτώχεια και οι διακρίσεις δεν είναι φυσικά φαινόμενα αλλά προϊόν πολιτικών αποφάσεων.»

Το εισαγωγικό κείμενο του Φακέλου καταλήγει στην καταγγελία ότι «… η πολιτική εξουσία προωθεί ένα κοινωνικό apartheid και την ποινικοποίηση των φτωχών.»

ΟΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ ΣΗΜΕΡΑ

Θα επιχειρήσουμε μία συνοπτική περιγραφή των σημερινών αντιστάσεων στο Σάο Πάουλο, χωρίς να περιγράψουμε συστηματικά ούτε το σύνολο, ούτε και τις λεπτομέρειες των αιτημάτων και τους τρόπους οργάνωσης.

I. Κινήματα Αστέγων και για το δικαίωμα όλων σε αξιοπρεπή κατοικία.

Στην πόλη του Σάο Πάουλο τα υπάρχοντα άδεια κτίρια είναι περισσότερα από τους ανθρώπους που δεν έχουν στέγη. Σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία το 2000 (σήμερα έχουν αυξηθεί) οι 254.000 άδειες μονάδες κατοικίας είναι περισσότερες από τις εκτιμώμενες ελλείψεις που είναι 203.400 μονάδες.

Περισσότερες από δέκα οργανώσεις διεκδίκησης στέγης δρουν στην πόλη με χιλιάδες μέλη, σταθερά ή περιστασιακά. Παρεμβαίνουν στην κυβερνητική πολιτική, διεκδικούν, καταγγέλλουν και επίσης συχνά οργανώνουν καταλήψεις κτιρίων ή κενών χώρων πιέζοντας για άμεση λύση. Δεν είναι σπάνιο να κερδίζουν κάποιες λύσεις, τις περισσότερες φορές προσωρινές. Η προηγούμενη κυβέρνηση της πόλης (του PT) είχε θεσμοθετήσει ένα επίδομα στέγης στο ύψος ενός βασικού μισθού, το οποίο κατάργησε η νέα κυβέρνηση (δεξιά).

Όταν το Κίνημα των Κατοίκων σε Cortiços (το πρώτο κίνημα αστέγων που εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του ’70) διασπάστηκε στη δεκαετία του 1990, προέκυψαν τέσσερις οργανώσεις: Unificação das Lutas de Cortiços (ULC), Forum dos Cortiços (FC), Movimento de Moradia no Centro (MMC), Movimento dos Sem-Teto do Centro (MSTC).

Ωστόσο, παρά τις πολιτικές διαφωνίες που οδήγησαν στη διάσπαση, όλες οι οργανώσεις ανήκουν στην União dos Movimentos de Moradia, Ένωση Κινημάτων Κατοικίας (UMM).

«Το δικαίωμα στην κατοικία είναι μεγαλύτερο από το δικαίωμα στην εγκαταλειμμένη ιδιοκτησία» έγραφε το πανό του Movimento de Moradia da Região Central (MMRC) μπροστά στο κατειλημμένο κτίριο της οδού Πλίνιο Ράμος 112 που είναι άδειο από το 1991. Το 2003 μπήκαν να μείνουν 79 οικογένειες. Στις 16 Αυγούστου, στην αστυνομική επιχείρηση για την έξωσή τους έγιναν σοβαρά επεισόδια, με 25 τραυματίες από τους οποίους πέντε παιδιά και δύο δημοσιογράφοι.

Η μεγαλύτερη κατάληψη αστέγων στη Λατινική Αμερική ήταν το κτίριο της Λεωφόρου Πρέστες Μάια 911, όπου κατοικούσαν για τρία σχεδόν χρόνια 470 οικογένειες του Movimento Sem-Teto do Centro(MSTC), 315 παιδιά, 380 έφηβους, 561 γυναίκες και 466 άντρες. Η κατάληψη άντεξε με τη μεγάλη υποστήριξη και την ισχυρή διε-

θνή αλληλεγγύη. Είχε δημιουργηθεί σχολείο, βιβλιοθήκη, κινηματογραφική λέσχη. Διώχτηκαν το 2007. Ορισμένοι ακόμα ζουν σε μία άλλη κατάληψη του κέντρου, ενώ άλλοι έφυγαν για τις φαβέλες τις περιφέρειας.

ΤΟ MTST (Movimento dos Trabalhadores Sem Teto) δημιουργείται το 1997, με την υποστήριξη του MST (Movimento dos Trabalhadores Sem Terra). Την ίδια χρονιά κάνει την κατάληψη μιας έκτασης στην πόλη Campinas, που ονομάστηκε Parque Oziel, προς τιμή ενός από τα θύματα της σφαγής των αγροτών στο Eldorado de Carajás, στο Pará. Οι 5.200 οικογένειες κέρδισαν την απαλλοτρίωση της γης και το δικαίωμα να χτίσουν τα σπίτια τους.

Το 1998, ο MTST επεκτείνει τη δράση του σε φαβέλες του São Paulo, κάνει την κατάληψη στο Itapevi (SP) και επίσης αρχίζει δράση στο Rio de Janeiro και στις βορειοανατολικές πολιτείες. Σήμερα το ο MTST είναι παρόν σε 27 κοινότητες στη Recife (PE), σε δυο στη Natal (RN) και σε μια μία Aracaju (SE). Από το 2001 ως το 2003 ο MTST εστιάζει τη δράση του στο São Paulo, με την κατάληψη Anita Garibaldi στο Guarulhos που έφτασε να συγκεντρώσει δέκα χιλιάδες κατοίκους. Το 2002 γίνεται η κατάληψη Carlos Lamarca στο Osasco, και το 2003 η κατάληψη Santo Dias, στο São Bernardo do Campo.

Ο καταυλισμός Carlos Lamarca, ύστερα από πολλούς διωγμούς και αρκετές βίαιες συγκρούσεις με τραυματισμένα παιδιά και συλλήψεις αγωνιστών, βρίσκεται σ' ένα χώρο που ήταν πριν ένα είδος ορφανοτροφείο και το έκλεισε η εισαγγελία για παραβιάσεις των δικαιωμάτων των παιδιών. Επειδή οι ιδιοκτήτες είναι φυγόδικοι δεν απαίτησαν ποτέ την έξωση των καταληψιών, και από το 1997 δεν έχουν πληρώσει τους φόρους ακίνητης περιουσίας. Σήμερα δεν υπάρχει άμεσος κίνδυνος έξωσης των οικογενειών.

Στο Santo Dias η ιστορία είναι διαφορετική. Η γη ανήκει στη Volkswagem, και την κατέλαβαν 300 οικογένειες του MTST στις 19 Ιουλίου του 2003. Είχε τρομερή μαζικοποίηση, λόγω της εξαθλίωσης στην περιοχή. Πάνω από 4.000 οικογένειες ήρθαν να προστεθούν στον καταυλισμό μέσα σε μία μόλις εβδομάδα. Η κυβέρνηση βλέποντας την επιτυχία προετοίμασε μια επιχείρηση φοβερής καταστολής. Στις 9 Αυγούστου οι Δυνάμεις Κρούσης της Αστυνομίας με βαρύ οπλισμό εισέβαλλαν στην κατάληψη και έδιωξαν τους άστεγους.

Το 2005 δημιουργείται ο Σύνδεσμος «Ενεργή Περιφέρεια» που συνενώνει δεκάδες κοινότητες του São Paulo και φέρνει τη δράση του κινήματος μέσα στις φαβέλες.

Ακολουθούν νέες καταλήψεις, με σημαντικότερη στο Taboao.

Διακήρυξη που συνυπογράφει το mtst 28 DE MARÇO

Είμαστε χιλιάδες σε φαβέλες, σε κορτίσος, σε επικίνδυνες περιοχές που ζούμε στην αθλιότητα. Είμαστε χιλιάδες άνεργοι, ή ζούμε με περιστασιακές εργασίες μέσα στην ανασφάλεια και βιώνουμε τη εκμετάλλευση.

Χιλιάδες άνθρωποι που μας κουβάλησαν σαν κοπάδια στις πόλεις, παιδιά στο δρόμο χωρίς παιδικούς σταθμούς, χωρίς στοιχειωδώς αξιοπρεπή δημόσια παιδεία. Στη πόλη του κέρδους δεν χωράει ο φτωχός, δεν χωράει ο μαύρος, δεν χωράει ο επαρχιώτης.

Τα χρήματα που πάνε στις τσέπες των τραπεζών και των κερδοσκόπων θα έφταναν και θα περίσσευαν για να λύσουν τα προβλήματα κατοικίας και αστικής υποδομής στη χώρα. Οι αμύθητοι πόροι που προορίζονται για το Πρόγραμμα Επιτάχυνσης της Ανάπτυξης, έδωσαν μεγάλη χαρά στις κατασκευαστικές εταιρείες αλλά τίποτα δεν προσφέρουν στο λαό που χρειάζεται κατοικίες. Μια Πολιτική Αστικής Μεταρρύθμισης με προτεραιότητα τα λαϊκά συμφέροντα ποτέ δεν προγραμματίστηκε από καμία κυβέρνηση, και η τωρινή βάθυνε αυτό το δρόμο….Απλώς αναπαράγουν τον γραφειοκρατικό κι ελιτίστικο τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων της πόλης.

Προτείνουμε

- Πολιτική λαϊκής στέγης βασισμένης σε επιδοτήσεις, με αξία προσαρμοσμένη στην πραγματικότητα των μητροπόλεων, χωρίς τραπεζικές δεσμεύσεις. Η κυβέρνηση να αναπτύξει απαλλοτριώσεις γης και κτιρίων που δεν εκπληρώνουν τον κοινωνικό τους ρόλο.

- Πολιτική για δωρεάν μέσα μαζικής μεταφοράς με ποιότητα, με προτεραιότητα από τα μέσα ατομικής μεταφοράς που οδηγούν τις μητροπόλεις στο χάος

- Εκπαίδευση χρηματοδοτούμενη από το κράτος με τον έλεγχο των εργαζομένων.

-Αυστηρό έλεγχο των τιμολογίων των δημοσίων υπηρεσιών όπως το νερό και η ηλεκτρική ενέργεια, που θα εξασφαλίζει τα Κοινωνικά Τιμολόγια που προβλέπει ο νόμος.

- Πολιτικές που παράγουν θέσεις εργασίας

2. Πληθυσμός του Δρόμου

Περίπου 20.000 άνθρωποι κατοικούν στο δρόμο. Χωρίς μόνιμη διεύθυνση κατοικίας

δεν γίνονται δεκτοί ούτε στα νοσοκομεία και όπως καταγγέλλουν ούτε τα ασθενοφόρα των Πρώτων Βοηθειών δεν τους παίρνουν όταν πάθουν κάτι.

Υποφέρουν από σφαγές, διώξεις. Μάλιστα πρόσφατα η πολιτεία αποφάσισε να πληρώνει και Ιδιωτική Εταιρεία φρουρών.

Η πολιτική «Εξυγίανσης και Αναβάθμισης του Κέντρου» θέλει να διώξει αυτό τον κόσμο μακριά από το κέντρο όπου βρίσκει τρόπους επιβίωσης. Σαν να πετάει τα σκουπίδια παραδίπλα, τους διώχνει προς την περιφέρεια, προς οπουδήποτε, με τη βία, αρκεί να μην «χαλάνε» τη βιτρίνα που προσπαθεί να φτιάξει. Κάτι που αποδεικνύεται για πολλοστή φορά πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατο, διότι η κοινωνική ανισότητα και η τεράστια μηχανή άντλησης κερδών σ' αυτό το κράτος δημιουργεί διαρκώς νέους φτωχούς άστεγους στις μεγαλουπόλεις. Και το κέντρο τους δίνει περισσότερες (αν όχι τις μοναδικές ευκαιρίες) επιβίωσης.

Ανοιχτή Επιστολή από συγκέντρωση Κατοίκων του Δρόμου
Ημέρα Αγώνα του πληθυσμού των δρόμων 27 Μαΐου 2007

Εμείς οι συγκεντρωμένοι, κάτοικοι του δρόμου και κοινωνικές οργανώσεις, καταγγέλλουμε:

- Το κλείσιμο καταλυμάτων στο κέντρο της πόλης και την αύξηση των ανθρώπων που κατοικούν στο δρόμο και σε πλατείες, κάτω από υπόστεγα και γέφυρες και είναι σε αξιοθρήνητη κατάσταση.

- Την αδιαφορία της δημοτικής αρχής και την άρνησή της για κάθε διάλογο.

-Τη μη εφαρμογή του Δημοτικού Νόμου 12,316 του 1997, που υποχρεώνει τη Δημαρχία να φροντίζει για τον πληθυσμό που ζει στο δρόμο.

-Τα φράγματα, τα κάγκελα και τα σκαλιά που κατασκευάζει κάτω από γέφυρες και σε πλατείες καθώς και τις απάνθρωπες ενέργειες αυτής της πολιτικής «εξυγίανσης» που με μάνικες νερού διώχνει βίαια τον κόσμο από το δρόμο χωρίς να του προσφέρει μια αξιοπρεπή λύση.

-Την αστυνομική βία που αντιμετωπίζουμε στους δρόμους.

-Την ατιμωρησία και την έλλειψη κάθε έρευνας, σύλληψης και δίκης όσων ασκούν βιαιότητες εναντίον των ανθρώπων που κατοικούν στο δρόμο.

Υπενθυμίζουμε γι' άλλη μια φορά μια ανοιχτή πληγή: Τη σφαγή, το Δεκέμβρη του 2004, των αστέγων στο κέντρο της πόλης, 6 νεκροί και 9 τραυματίες. Και η ΑΤΙΜΩ-

ΡΗΣΙΑ συνεχίζεται!
Είμαστε πολίτες του βραζιλιάνικου κράτους και απαιτούμε:
1) Τα ίδια δικαιώματα που επιβάλλουν οι αρχές του Βραζιλιάνικου Συντάγματος, πολιτικά δικαιώματα και ανθρώπινη αξιοπρέπεια, τη ελεύθερη μετακίνηση και παραμονή σε δημόσιους χώρους, τα κοινωνικά δικαιώματα, την ασφάλεια, την ισότητα και τη δικαιοσύνη ως βασικές αξίες μιας ενωμένης, πλουραλιστικής κοινωνίας χωρίς διακρίσεις.
2) Εφαρμογή του Δημοτικού Νόμου 12,316 του 1997
3) Μια Κρατική Πολιτική με δράσεις στον τομείς της Υγείας, της Εργασίας, Παιδείας, Κατοικίας, Κοινωνικής Πρόνοιας, Δημόσιας Ασφάλειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Εθνικό Κίνημα του Πληθυσμού των Δρόμων (MNPR)
Εκκλησιαστική Επιτροπή για τους κατοίκους του δρόμου
Οργανώσεις που εργάζονται για αστέγους
Forum Centro Vivo

3. Κινήσεις των Συλλεκτών Υλικών για Ανακύκλωση

Ο δήμος του Σάο Πάουλο παράγει 15.000 τόνους σκουπίδια την ημέρα (2005). Σήμερα ανακυκλώνονται 1.300 τόνοι. Απ' αυτούς, μόλις 70 τόνοι ανακυκλώνονται από τις υπηρεσίες του δήμου 1.270 τόνοι ανακυκλώσιμου υλικού συγκεντρώνονται και επιλέγονται από χιλιάδες εργαζόμενους οι οποίοι, μεμονωμένοι ή σε συνεταιρισμούς, ζουν απ' αυτή τη δουλειά. Είναι μια χαρακτηριστική εικόνα της πόλης, οι άνθρωποι που σέρνουν τεράστια, βαρυφορτωμένα καρότσια στις λεωφόρους της πόλης. Συνήθως συγκεντρώνουν και διαλέγουν το υλικό τους κάτω από γέφυρες ή σε εγκαταλειμμένους χώρους.

Η εργασία αυτών των ανακυκλωτών προσφέρει τεράστια κοινωνική υπηρεσία, αποφεύγοντας την κατασκευή νέων χώρων υγειονομικής ταφής. Αξίζει να αναφέρουμε ότι η Βραζιλία είναι πρώτη χώρα στην ανακύκλωση αλουμινίου, ανακυκλώνει το 90% χάρη στη δουλειά αυτών των ανθρώπων.

Η οργάνωσή τους σε συνεταιρισμούς αυξάνει κατά πολύ την παραγωγικότητά τους. Η πρώτη δημοτική αρχή που αντιμετώπισε τους συλλέκτες όχι σαν περιθωριακούς και εγκληματίες ήταν του PT (1989-1992). Ωστόσο, ακόμα και αντιμετωπίζουν μεγάλη προ-

κατάληψη από την εξουσία αλλά και τον υπόλοιπο πληθυσμό. Η δεξιά πολιτική της τωρινής δημοτικής αρχής θέλει να δώσει όλο το παραγόμενο κέρδος από την ανακύκλωση σε καπιταλιστικές επιχειρήσεις, αφαιρώντας από τους εργαζόμενους αυτή την πηγή εισοδήματος. Εξαπέλυσε διώξεις και έφτασε μάλιστα να απαγορεύσει την κυκλοφορία «ζωήλατων οχημάτων» στους δρόμους. Με αυτό το διάταγμα εξαπέλυσε μεγάλη καταστολή και η αστυνομία κατάσχεσε και κατέστρεψε πολλά καροτσάκια ανακυκλωτών. Με τις αντιδράσεις του κινήματος μπήκε ένα φρένο στην καταστολή και οι Ανακυκλωτές κέρδισαν τουλάχιστον το δικαίωμά τους να κυκλοφορούν στην πόλη.

Οι Ανακυκλωτές οργανώνονται σε συνεταιρισμούς. Ένα μέσο εισόδημα ενός μέλους συνεταιρισμού είναι στο ύψος ένα έως δύο κατώτερων μισθών (100 έως 200 ευρώ το μήνα). Επίσης από το 1999 υπάρχει το Movimento Nacional de Catadores de material Reciclavel. (MNCR)

Διεκδικούν την αναγνώριση του επαγγέλματός τους και τη θεσμική νομιμοποίηση των συνεταιρισμών τους. Μεταξύ άλλων αγωνίζονται για χώρους επεξεργασίας και διαχωρισμού του υλικού, για οικονομική επιχορήγηση από την πολιτεία για την αγορά οχημάτων ή μηχανημάτων, σε αντάλλαγμα για την εξοικονόμηση πόρων που προσφέρουν με την περισυλλογή των σκουπιδιών.

Ο Εξωραϊσμός του Κέντρου

Η σημερινή πολιτική εξουσία του Σάο Πάουλο έχει στόχο την «εξυγίανση» και τον «εξωραϊσμό» του κέντρου, με δηλωμένο στόχο να αποδοθεί πάλι στην υπηρεσία παραγωγής καπιταλιστικού κέρδους. Η πολιτική αυτή εξυπηρετεί συμφέροντα που θέλουν να κερδίσουν με την άνοδο της αξίας του υποβαθμισμένου κέντρου. Για να πετύχει ο στόχος πρέπει να «καθαριστεί» το κέντρο από «ζητιάνους» και άλλους «αντιαισθητικούς» και αντι-εμπορικούς κατοίκους τους, όπως οι Ανακυκλωτές, οι κάθε λογής πλανόδιοι μικροπωλητές, φτωχοί, παιδιά του δρόμου κλπ. Η διεκδίκηση του κέντρου από τους φτωχούς αντιμετωπίζεται ως Έγκλημα και ποινικοποιείται με ισχυρές αστυνομικές διώξεις.

Η ίδια αντίληψη, φυσικά, δεν προσφέρει καμία λύση γι' αυτό τον πληθυσμό, παρά μόνο αυτό που αντιστοιχεί σε «ζητιάνους» ή «τεμπέληδες», δηλαδή ψίχουλα ελεημοσύνης και το πολύ-πολύ φιλανθρωπία.

Παραθέτουμε σχηματική απεικόνιση αυτής της πολιτικής, όπως υπάρχει στη μελέτη του Forum Centro Vivo.

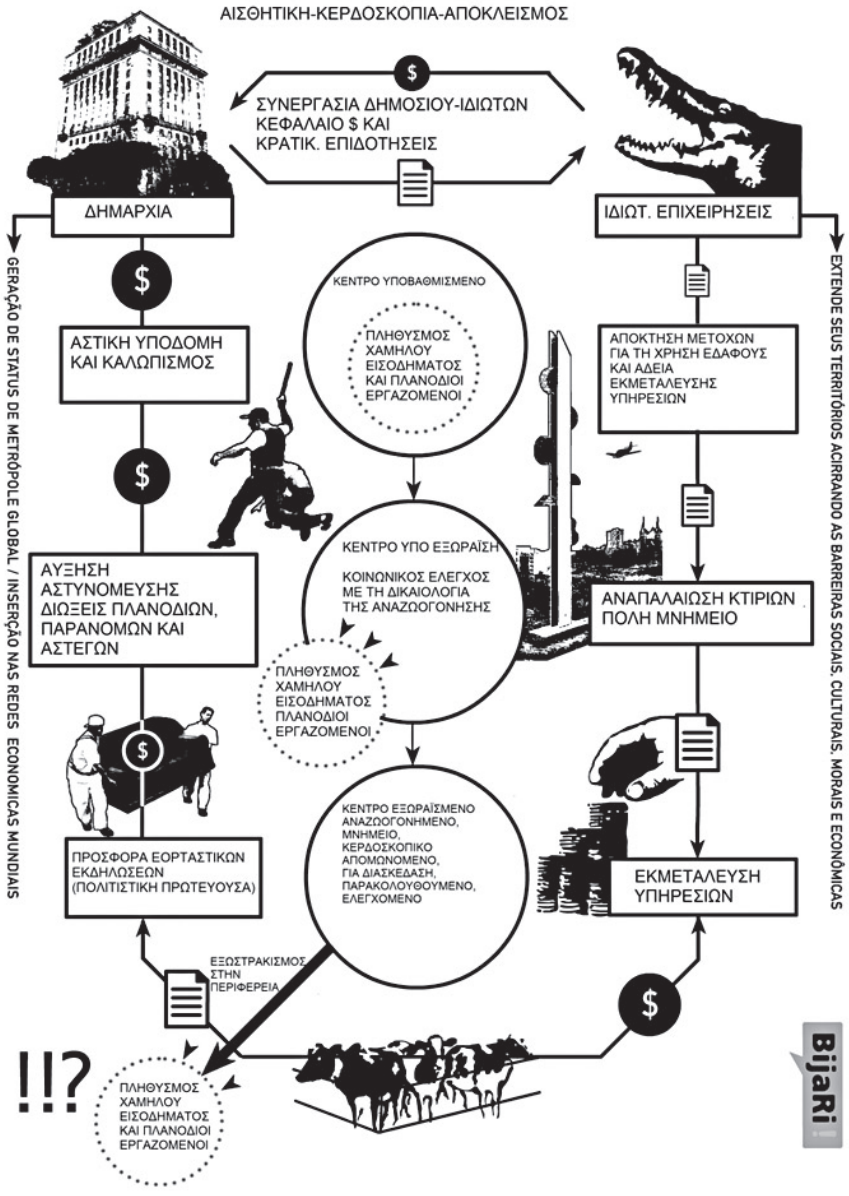

4. Συγκοινωνία και Μέσα Μαζικής Μεταφοράς

Στη Βραζιλία τα μέσα μαζικής μεταφοράς είναι μία κερδοσκοπική επιχείρηση, όπως κάθε άλλη, χωρίς κανένα προσανατολισμό για κοινωνική προσφορά. Πρόκειται για ιδιωτικές εταιρείες που επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών τους, προσαρμόζοντας τα τιμολόγια με τους νόμους της αγοράς και επιπλέον εισπράττοντας κρατικές επιδοτήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό. Όπως κάθε καπιταλιστική επιχείρηση που σέβεται τον εαυτό της δεν μπορούν να επιτρέπουν την παραμικρή μείωση των κερδών τους, άσχετα αν αυτό γίνεται σε βάρος τεράστιου αριθμού ατόμων. Μία συνέπεια είναι η υπέρογκη τιμή του εισιτηρίου. Λόγου χάρη, η κατώτερη τιμή συγκοινωνίας στο Σάο Πάουλο είναι 1,15 USD, ποσό μεγαλύτερο από πολλές άλλες χώρες. Αντιστοιχεί στο 0,5% του κατώτερου μισθού, δηλαδή σαν να ήταν 3 ευρώ στην Ελλάδα ή 5 ευρώ στην Ισπανία (με 600 και 1000 κατώτερο αντίστοιχα).

Επίσης ο ιδιωτικός κερδοσκοπικός χαρακτήρας των συγκοινωνιών είναι η αιτία για ελλείψεις γραμμών σε απομακρυσμένες συνοικίες ή σε φαβέλες, για μεγάλες καθυστερήσεις και κυκλοφοριακή συμφόρηση λόγω του συστήματος ελέγχου εισόδου στο λεωφορείο (περιστρεφόμενη μπάρα με ηλεκτρονικό αισθητήρα), για την αποφυγή λαθρεπιβατών.

Έχουν εμφανιστεί δύο μορφές κινημάτων για τις συλλογικές συγκοινωνίες. Η πρώτη είναι οργανωμένα κινήματα και η δεύτερη είναι αυθόρμητες εξεγέρσεις με μαζικές καταστροφές, κυρίως λεωφορείων.

Από το 1947, που καταγράφεται η πρώτη, έχουν γίνει αναρίθμητες καταστροφικές εξεγέρσεις για το θέμα της συγκοινωνίας. Τελευταία οι πιο σημαντικές εξεγέρσεις με αφορμή την άνοδο των τιμολογίων έγιναν στο Σαλβαδόρ (2003) και στη Φλοριανόπολη (2005). Σε όλη τη Βραζιλία τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται το Κίνημα Ελεύθερης Πρόσβασης (Movimento Passe Livre). Το κίνημα διεκδικεί Ελεύθερη Δωρεάν μετακίνηση για όλους, υποστηρίζοντας ότι είναι υποχρέωση του δημοσίου να εξασφαλίσει τη μετακίνηση των πολιτών και παλεύοντας για πραγματικά δημόσιες μεταφορές.

5. Πολιτισμικά κινήματα, συλλογικές ταυτότητες

Κυρίως την τελευταία δεκαετία έχουν αναπτυχθεί μορφές συλλογικής δράσης με πολιτιστικό κυρίως περιεχόμενο, που υπερασπίζουν τρόπους ζωής και αντιλήψεις αντίθετες με τις κυρίαρχες, αντίθετες με την εξουσία και τον καπιταλισμό.

Είναι ομάδες που θεωρούνται περιθωριακές στο σύστημα, έστω και αν αριθμητικά είναι πλειοψηφικές, όπως οι μαύροι ή οι γυναίκες.

Το πιο σημαντικό, κατά την άποψή μας, τέτοιο κίνημα στο Σάο Πάουλο είναι το κίνημα Hip-Hop, που υπάρχει σε όλες σχεδόν τις φτωχογειτονιές και τις φαβέλες της πόλης, προσφέροντας μια εναλλακτική αντίληψη για την ζωή και την κοινωνία.

Γι' αυτό άλλωστε δέχεται και τις περισσότερες διώξεις από την εξουσία, η αστυνομία απαγορεύει τις εκδηλώσεις τους, τους πυροβολούν, τους αποκλείουν.

Τα μέλη των ομάδων Hip-Hop έχουν έναν εξαιρετικά προωθημένο ανατρεπτικό λόγο που εκφράζεται στα τραγούδια τους, στα συνθήματά τους και στην μορφωτική τους πολιτική (οργανώνουν μαθήματα και σεμινάρια).

Το πιο γνωστό ίσως συγκρότημα τέτοιου προσανατολισμού, το Racionais MC, έχει σταθερό μέτωπο εναντίον της αστυνομικής-κρατικής τρομοκρατίας και της ποινικοποίησης των φτωχών. Σε σημείο μάλιστα να αποτελεί κόκκινο πανί για το κράτος και την εξουσία η οποία προσπαθεί να το ταυτίσει με το έγκλημα. Δεν είναι λίγες οι φορές που χρειάστηκαν να απολογηθούν στα δικαστήρια κατηγορούμενοι για «υπεράσπιση εγκληματιών». Ο στιχουργός τους, ωστόσο, Mano Brown, από τους πρώτους ράπερ που βγήκαν να μιλήσουν για πολιτικές διεκδικήσεις, είναι κάτι σαν λαϊκός ηγέτης μεγάλου μέρους της νεολαίας της περιφέρειας και παρόλο που θα μπορούσε να είχε πλουτίσει, εξακολουθεί να ζει στη φαβέλα όπου μεγάλωσε.

Στην μελέτη των κινημάτων πόλης, στο σημείο αυτό τίθεται το ερώτημα:

Ποια η διαφορά τέτοιων κινημάτων από τους φασίστες, σκίνχεντ ή χούλιγκανς?

Στην πόλη αναπτύσσονται και δρουν διάφορες ομάδες ατόμων, είτε στη βάση υλικών απαιτήσεων είτε πολιτισμικών. Πολλοί συγγραφείς δεν θεωρούν κοινωνικά κινήματα τις ομάδες στη βάση πολιτισμικών απόψεων, ούτε τις ομάδες με πολύ ιδιοτελείς διεκδικήσεις που στρέφονται εις βάρος της πλειονότητας του πληθυσμού ή εναντίον συλλογικών δικαιωμάτων. Άλλοι περιγράφουν τα πολιτισμικά φαινόμενα (σκίνχεντ, χούλιγανκ, πανκ, ραπ κλπ) ως Φυλές της Πόλης (Tribus Urbanas) ή μιλούν για «αριστερά» και «δεξιά» κινήματα.

Το ουσιαστικό ζήτημα, κατά τη γνώμη μας, δεν είναι τι όνομα θα δώσουμε στις διάφορες κοινωνικές ομάδες αλλά αν μπορούμε να ορίσουμε κάποια κριτήρια που τις διαχωρίζουν σε δύο κύριες και αντίπαλες μεταξύ τους κατηγορίες. Τέτοια κριτήρια μπορούν να είναι:

1. η σχέση των επιδιώξεών της ομάδας ως προς τις πιο αδύναμες κοινωνικές τάξεις,
2. η υπεράσπιση ή μη της εξουσίας και της καπιταλιστικής ανισότητας, και
3. η εσωτερική λειτουργία της.

Λόγου χάρη, ενώ στη μία κατηγορία μπορούμε να συμπεριλάβουμε όσα περιγράψαμε παραπάνω, στην άλλη κατηγορία θα εντάξουμε ένα κίνημα κατοίκων μιας εύπορης συνοικίας που εναντιώνεται στις διεκδικήσεις της γειτονικής φτωχής συνοικίας, ή ένα κίνημα γαιοκτημόνων που εναντιώνεται σε απαλλοτριώσεις υπέρ των αστέγων.

Καταλήγοντας, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι έχουμε δυναμική εμφάνιση νέων κοινωνικών κινημάτων στη Βραζιλία, όπου επίσης άνοιξε μια μεγάλη θεωρητική συζήτηση για το ρόλο τους (νέες μορφές αμφισβήτησης της εξουσίας, νέου τύπου πολιτική, νέος τρόπος πάλης για την αλλαγή της κοινωνίας και την αντικαπιταλιστική δράση).

Χωρίς να συμμεριζόμαστε τις ακραίες εκτιμήσεις μπορούμε να συμφωνήσουμε ότι οι συλλογικές οργανωμένες δράσεις διεκδίκησης και αντίστασης που δημιουργήθηκαν ήταν κάτι νέο στο πολιτικό σκηνικό, πέρα από τα κόμματα και τα συνδικάτα, έδωσαν φωνή και ύπαρξη σε «ανύπαρκτες» ως τότε κοινωνικές ομάδες, πέτυχαν μέτρα αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου προς όφελος των πιο αδικημένων και νομοθετικές ρυθμίσεις.

Μετά το 2000 είναι εμφανής η κάμψη στη δυναμική τους και δικαιολογημένα οι θεωρητικές προσεγγίσεις κινούνται στην κατεύθυνση της απαξίωσής τους, προσπαθούν να ερμηνεύσουν την «ύφεση» του κινήματος, ενώ αρκετές προμηνύουν το τέλος τους. Επίσης χωρίς απολυτότητες, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι παρά την «κρίση των κινημάτων» οι συλλογικές οργανωμένες αντιστάσεις και παρεμβάσεις συνεχίζονται και μάλιστα δημιουργούνται νέες. Παρότι παρατηρούνται όντως τα φαινόμενα ενσωμάτωσης των κινημάτων από το κράτος, η χρησιμοποίησή τους για καθυπόταξη αντί για εξέγερση, παράλληλα με την αποδυνάμωσή τους για πολλούς λόγους που ξεκινούν από «συμμετοχικές» και φιλανθρωπικές νομοθεσίες μέχρι τη βίαιη καταστολή.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Το κείμενο συντάχθηκε στο São Paulo τον Μάιο του 2009. Τον Ιούνιο του 2013 συνέβη μια κοινωνική έκρηξη στη Βραζιλία, με μαζική είσοδο ατόμων και οργανωμένων κοινωνικών κινημάτων στην πολιτική, έχοντας ως αφετηρία την αντίσταση στην αύξηση της τιμής του εισιτηρίου στα ΜΜΜ και το αίτημα της δωρεάν μετακίνησης στην πόλη. Το ως τότε «ισχνό» κίνημα ελάχιστων νέων (25-30 άτομα) που υποστήριζε τις Δωρεάν Συγκοινωνίες, το MPL (Movimento Passe Livre), βρέθηκε επικεφαλής διαδηλώσεων εκατομμυρίων ανθρώπων στους δρόμους του Σάο Πάουλο σε μία άνευ προηγουμένου κινητοποίηση και σύγκρουση για τα δεδομένα της πόλης.

Περισσότερα για το θέμα αυτό υπάρχουν στο site της οργάνωσης http://saopaulo.mpl.org.br/. Και στα ελληνικά σε κατοπινά άρθρα του γράφοντος όπως στο «Η ουτοπία στους δρόμους της Βραζιλίας, Ενθέματα Αυγής, 30/6/2013, https://enthemata.wordpress.com/2013/06/30/vrazilia-2/, καθώς και στο http://bundamundo.blogspot.gr/

2. Κτίρια, συνήθως παλιά και ερειπωμένα, όπου ζουν σε κοινοβιακή και άθλια κατάσταση υπεράριθμοι ως προς την επιφάνεια ένοικοι, χωρίς τις πιο στοιχειώδεις προϋποθέσεις διαβίωσης. Το Κίνημα των Κορτίσος ήταν από τα πρώτα δυναμικά κινήματα για τη Στέγη στο Σάο Πάουλο, απ' όπου αργότερα προέκυψαν αρκετά άλλα.

3. Favela ονομάζεται κάθε οικισμός εκτός πολεοδομικού σχεδίου, συνήθως σε κατειλημμένο έδαφος, που χτίζεται αρχικά χωρίς τίτλους, χωρίς νόμιμη σύνδεση με τις δημόσιες παροχές υπηρεσιών (οδικό δίκτυο, νερό, αποχέτευση, ηλεκτρικό κλπ)

4. http://dossie.centrovivo.org/Main/HomePage

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cardoso, R. C. L. (1987) Movimentos sociais na América. *Revista Brasileira de Ciências Sociais*.

Feltran, G. de S. (2003) *Desvelar a politica na periferia: historias de movimentos sociais em São Paulo*. Campinas: Universidade Estadual de Campinas, Instituto de Filosofia e Ciencias Humanas.

Gohn, M. da G. (2004) *Movimentos Sociais e Luta pela Moradia*. Sao Paulo: Loyola.

Kowarick, L. (2000) *Escritos Urbanos*, 34. São Paulo.

Kowarick, l. (2007) Áreas centráis de Sáo Paulo, Dinamismo Econômico, Pobreza e